

Т. Омарбеков

ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ
ЭТНОТЕРРИТОРИЯСЫНЫҢ
ҚАЛЫПТАСУЫНЫҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Алматы 2015

ӘОЖ 913 (035.3)
КБЖ 63.3 (5 Қаз)
О - 58

*Баспаға әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
тарих археология және этнология факультетінің Ғылыми кеңесі
және Редакциялық-баспа кеңесі шешімімен ұсынылған
(Хатама №5, 25.12. 215 ж.)*

АЛҒЫСӨЗ

*«Орталық Азияның дәстүрлі өркениеттерін зерттеу» бойынша
республикалық ғылыми орталықтың ғылыми-қолбанбалы бағдарламасы
есебінен шығарылды*

Редакциялық алқа:
Т. Омарбеков (жауапты редактор),
Г.Б. Хабижанова, М.С. Ноғайбаева

Омарбеков Т.

О - 58 Қазақ халқының этнотерриториясының қалыптасуының мәселелері: монография / жауапты ред., Т. Омарбеков. – Алматы: Қазақ университеті, 2015. – 135 б.
ISBN 978-601-04-1655-0

Ұсынылып отырған еңбекте қазақ халқының этнотерриториясының қалыптасуының мәселелері қарастырылған. Зерттеу жинағында көшпелілердің этноаумағының қалыптасуының географиялық, саяси алғышарттары және этномәдени факторлардың әсері талданып, ортағасырлық түркі ру-тайпаларының территория және шекара ұғымдарының қалыптасу ерекшеліктері, географиялық кеңістік туралы түсініктері, этнотерриторияға қатысты қасиетті ұғымдар мен белгілер талданған. Сонымен қатар, әкімшілік басқару ерекшеліктері мен этносаяси үдерістердің барысы, қазақ жүздерінің қалыптасуы және этношаруашылық аумақтар мәселелері жаңа көзқарастар тұрғысынан талданған.

Жинақ тарихшы ғалымдарға, жалпы гуманитарлық ғылым саласының өкілдеріне, студенттерге, халқымыздың тарихына қызығушылық білдіретін көпшілік қауымға арналған.

ӘОЖ 913 (035.3)
КБЖ 63.3 (5 Қаз)

ISBN 978-601-04-1655-0

© Омарбеков Т., 2015
© Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, 2015

Орталық Азия көшпелілерінің ежелгі және ортағасырлардағы этнотерриторияларының қалыптасу тарихы бүгінгі отанымыздың тарихи аймағында өмір сүрген прототүркілердің және түркілердің мемлекеттік құрылымдарының өткендерімен, моңғолдар билігі орныққан тұстағы қалыптасқан және дамыған ұлыстар мен ордалардың орналасу аймақтарымен, көшпелі және отырықшы мәдениеттің ерекшеліктерін айқындаумен, қазақ халқының және оның хандығының құрылуы мен нығаю тарихымен тығыз байланысты.

Орталық Азияның этнотерриториялық тарихы рулық-тайпалық құрылымдармен және олардың миграциялық қозғалыстарымен тығыз байланысты екендігін ешкім де жоққа шығара алмайды. Қаласақ та, қаламасақ та бұл аталмыш аймақты мекендеген көшпелілер тарихына тән сипат болып табылады. Белгілі бір этнотерриторияны мекендеген тайпалық-рулық қауымдастықтар ерекшеліктері біздің заманымызға дейінгі мыңжылдықтардан бастау алып, ХХ ғасырдың 30-шы жылдарындағы кеңестік дәуірдің берік орнығу кезеңіне дейін көшпелілердің әлеуметтік, саяси-

МАЗМҰНЫ

Алғысөз	3
I ОРТАЛЫҚ АЗИЯ КӨШПЕЛІЛЕРІНІҢ ЭТНОТЕРРИТОРИЯЛАРЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫНЫҢ НЕГІЗДЕРІ МЕН ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ (<i>Омарбеков Т., Исакова Г.</i>)	5
1.1. Көшпелілердің этнотерриториясының қалыптасуының алғышарттары: географиялық, саяси, этно-мәдени факторлардың әсері	5
1.2. Түркі ру-тайпаларында территория және шекара ұғымдарының қалыптасу ерекшеліктері (VI-X ғғ.) ..	13
1.3. Түркі қағанаттарында қалыптасқан географиялық кеңістік туралы түсінік (VI-X ғғ.)	26
II КӨШПЕЛІЛЕР ЭТНОТЕРРИТОРИЯСЫНЫҢ ҚАСИЕТТІ БЕЛГІЛЕРІ (<i>Омарбеков Т.</i>)	38
2.1. Алаш этнонимі алаш қауымдастығының орналасу аумағы.	38
2.2. Ру-тайпалық таңбалар және олардың қалыптасу кеңістігі	59
III ОРТАҒАСЫРЛАРДАҒЫ ОРТАЛЫҚ АЗИЯ КӨШПЕЛІЛЕРІНІҢ ЭТНОТЕРРИТОРИЯЛАРЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫ (<i>Ногайбаева М.С., Кәрібаев Б.Б.</i>)	67
3.1. Орта Азия көшпелілерінің ұлыстық басқару жүйесі	67
3.2. Моңғол жаулап алушылығына байланысты Қазақстан аумағына тайпалардың қоныс аударуы.....	80
3.3. XIII-XV ғғ. алғашқы жартысындағы этнотерриторияның қалыптасуына әсер еткен эносаяси үдерістер және олардың ерекшеліктері	88
IV ҚАЗАҚ ЖҮЗДЕРІНІҢ ҚАЛЫПТАСУЫ ЖӘНЕ ЭТНОШАРУАШЫЛЫҚ АУМАҚТАР МӘСЕЛЕЛЕРІ (<i>Омарбеков Т.</i>)	108
Қорытынды	130

Ғылыми басылым

Омарбеков Талас

ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ ЭТНОТЕРРИТОРИЯСЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУЫНЫҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Редакторы: *Е. Жидиқалин*

Компьютерде беттелген: *Т. Шайкымы*

Мұқабасын безендірген: *А. Жидиқалин*

Мұқабаны безендіруге қолданылған сайт:

www.info-nes.kz

ИБ №8956

Басуға 28.09.2015 жылы қол қойылған. Тіршілік күні
Көлемі 8,2 б.т. Офсетті қағаз. Санлық басатыс Тапсырыс №1278

Таралымы 178 дана. Бағасы келісім.

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің

«Қазақ университеті» баспа үйі.

050040, Алматы қаласы, әл-Фараби даңғылы, 71

«Қазақ университеті» баспа үйі баспаханасында басылған.